

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko:

Jan Marcin Kozłowski

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

- stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa nadany uchwałą Rady Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 17 lutego 2009 na podstawie rozprawy doktorskiej: *„Płonął ogniem, a nie splonął od niego”*. Analiza i interpretacja *Martyrium Polycarpi 15,2*¹; promotor: ks. prof. dr hab. M. Starowieyski; recenzenci: prof. dr hab. M. Szymański i dr hab. P. Nehring (wyróżnienie)
- tytuł magistra filologii klasycznej ze specjalizacją nauczycielską uzyskany w dniu 12 lipca 2002 na podstawie pracy: *Powstanie greckiego apokryfu o męce św. Szczepana. Przekład recenzji A i B*²; promotor: ks. prof. dr hab. M. Starowieyski; recenzent: prof. dr hab. J. Domański

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- 2011 – obecnie: adiunkt w Zakładzie Literatur i Języków Klasycznych w Instytucie Filologii Klasycznej UW (umowa na czas nieokreślony); 01.10.2018–30.09.2019: p.o. Kierownika Zakładu Literatur i Języków Klasycznych

¹ Książka autorska na podstawie rozprawy doktorskiej: *Płonął ogniem, a nie spalał się... Analiza i interpretacja Martyrium Polycarpi 15,2*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2014, ISBN 978-83-6400332-5.

² Praca magisterska (tłumaczenie i komentarz) ukazała się dwukrotnie: 1) *Apokryfy Nowego Testamentu* (pod red. ks. M. Starowieyskiego), cz. II *Apostołowie: Męczeństwo św. Szczepana* (s. 1147–1161), Kraków: Wydawnictwo WAM 2007, ISBN 978-83-7318-912-6 [wznowione w 2017, tamże]; 2) *Judasza, św. Akwila, św. Łukasz*, w serii: *Apokryfy Nowego Testamentu* (pod red. ks. M. Starowieyskiego), cz. 13: *Dzieje Apostolskie VIII: Męczeństwo św. Szczepana* (s. 35–38), Warszawa: Wydawnictwo WAM–Pallottinum–Hachette 2008, ISBN 978-83-7448-753-5.

- 2009 – 2011: asystent w Zakładzie Literatur i Języków Klasycznych w Instytucie Filologii Klasycznej UW

4. Znajomość języków obcych:

- angielski C1 (liczne publikacje naukowe; wystąpienia na konferencjach)
- francuski C1 (matura dwujęzyczna w 1997; publikacja naukowa)³
- nowogrecki B2 (egzamin państwowy *Elinomathia* (B2) w 2010 r.; publikacja naukowa; wykład na Uniwersytecie Kreteńskim w Rethymno; dwumiesięczny kurs językowy ΘΥΕΣΠΑ w Atenach w 2010 r.)
- niemiecki (bierna znajomość)
- włoski (bierna znajomość)
- niderlandzki (bierna znajomość)
- arabski (znajomość alfabetu, podstawowego słownictwa i podstaw gramatyki; umiejętność korzystania ze słownika)
- hebrajski (znajomość alfabetu, podstawowego słownictwa i podstaw gramatyki; umiejętność korzystania ze słownika)
- język starogrecki (znajomość zawodowa)
- język łaciński (znajomość zawodowa; magisterium z filologii klasycznej ze specjalizacją nauczycielską; tytuł 'nauczyciela kontraktowego' nadany w 2005 r.)

5. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311)

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Martyrologica Praeniceana (monotematyczny cykl artykułów)

b) Wykaz publikacji tworzących osiągnięcie naukowe pt. *Martyrologica Praeniceana*:

- 'And He Saw His Pillow Being Consumed by Fire' (*Martyrium Polycarpi* 5,2). A *Proposal of Interpretation* (2009)

³ *Attestation de l'Ambassade de France en Pologne.*

- *'...With Priscilla his wife'. Quintus in Martyrium Polycarpi 4,1 as a Typus of Montanus in the Light of the Reference to Acts of the Apostles 18,2* (2011)
- *Polycarp as a Christian Gymnosophist* (2011)
- *Kielich i zmartwychwstanie. O atopiczności przedstawienia męki Jezusa w Ewangelii według św. Łukasza* (2012)
- *Homer a Eucharystia* (2014)
- *Cieśla i krzyż* (2014)
- *'Ornamenta sunt ista non vincula' – a Paradoxical Reevaluation of the Instruments of Torment in the Early Christian Martyrological Literature* (2015)
- *Polycarpus Ioannis aemulator? Compensative Character of Polycarp's Death in Martyrium Polycarpi* (2015)
- *Pionius Polycarpi imitator: References to Martyrium Polycarpi in Martyrium Pionii* (2015)
- *Tanto perfusus est sanguine, ut... Dependence of Passio Perpetuae 21,1–3 upon Martyrium Polycarpi 14,2 and 16,1* (2016)
- *Unum Deum colo qui fecit terram et mare et omnia quae in eis sunt. The Formula of Creation and its Functions in the Acts of the Christian Martyrs* (2018)
- *The Christian Martyr as a Hyperthanatic Philosopher and Mystes, and the Success of Christianity* (2018)
- *The Participle καταφιζόμενοι in Martyrium Polycarpi 2.4 and 2Cor 12:1–10* (2018)

6. Omówienie osiągnięcia naukowego:

Mój profil naukowy ma dwie zasadnicze cechy. Po pierwsze, moje publikacje charakteryzują się encyklopedyczną niemal zwięzłością. Nigdy nie potrafiłem „rozpisać się”. Język, którego używam, prawie zawsze wyraża konkretną myśl według schematu: teza – argumenty – konkluzja. Po drugie, moje poszukiwania naukowe od samego początku cechowała różnorodność. Zajmując się przez cały czas literaturą martyrologiczną, publikowałem artykuły poświęcone *Eposowi o Gilgameszu*, *Odysei*, twórczości Kallimacha, motywowi „morskiego brzegu” i, przede wszystkim, tekstom *Nowego Testamentu*. Połączenie tych dwóch cech, encyklopedycznej zwięzłości oraz znacznego „rozstrzału” w moich naukowych zainteresowaniach, sprawiło, iż trudno mi było napisać monografię książkową, która mogłaby stanowić podstawę habilitacji (pisząc i publikując rozprawę doktorską udowodniłem

wszelako, że monografię napisać potrafię). Owszem, artykuły takie jak *Kielich i zmartwychwstanie, The Christian Martyr as a Hyperthanatic Philosopher and Mystes, and the Success of Christianity, Homer a Eucharystia* czy *Gilgamesh's Quest for Immortality (Gilg. IX–XI) as a Narratological Pattern for Odysseus's Nostos (Od. V,1–XIII,187)*, przedstawiają potencjał monograficzny, jednakże, gdybym zdecydował się na napisanie monografii (mam tutaj na myśli rozbudowaną wersję jednego z wyżej wymienionych artykułów), mój dorobek naukowy – w znaczeniu obiektywnej wartości poznawczej – byłby znacznie uboższy. Rozwiązaniem okazała się „nowa” procedura habilitacyjna, zgodnie z którą jako osiągnięcie naukowe będące podstawą habilitacji można przedstawić cykl powiązanych ze sobą tematycznie artykułów. W naturalny sposób wybór padł na przed-nicejską literaturę męczeńską, którą zajmuję się nieprzerwanie od roku 2002. Stałym punktem odniesienia w moich badaniach było, jest i najprawdopodobniej będzie, *Martyrium Polycarpi*, perła literatury martyrologicznej, tekst o niebywałym potencjale interpretacyjnym, który stał się paradygmatem dla rodzącego się gatunku⁴.

Cykl artykułów *Martyrologica Praeniceana*, który przedstawiam jako moje naukowe osiągnięcie, to wynik moich badań i namysłu nad chrześcijańską literaturą martyrologiczną (przede wszystkim *acta et passiones martyrum*) okresu przed-nicejskiego (do 325 r. n.e.). Artykuły te zostały przeze mnie podzielone na trzy grupy: I) Przekrojowe artykuły o greckiej i łacińskiej literaturze martyrologicznej II–III w.; II) Artykuły poświęcone poszczególnym *acta et passiones martyrum* z II–III w.; III) Pozostałe artykuły poświęcone tematyce i literaturze martyrologicznej (*Nowy Testament* i *List do Rzymian* Ignacego z Antiochii).

⁴ Za inspirację dla przedstawienia cyklu artykułów jako podstawy mojej habilitacji posłużyły mi *Polycarpiana* wybitnego znawcy literatury martyrologicznej Boudewijna Dehandschuttera z 2007 (*Polycarpiana: Studies on Martyrdom and Persecution in Early Christianity: Collected Essays*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 205, Leuven: Peeters 2007), gdzie badacz ten zebrał wszystkie swoje ważne publikacje poświęcone *Martyrium Polycarpi* napisane po roku 1979, kiedy to opublikował swój doktorat *Martyrium Polycarpi: Een Literair-kritische Studie* (Leuven: Peeters). Idąc za przykładem Dehandschuttera zamieściłem w moim zbiorze również 2 artykuły poświęcone tematyce krzyża w tekstach *Nowego Testamentu*, jako że refleksja nad męką Pańską stanowi obiektywną podstawę wszelkiej refleksji starożytnych chrześcijan nad naturą męczeństwa. Dehandschutter w *Polycarpiana* umieścił np. swój artykuł *La persécution des chrétiens dans les Actes des Apôtres* (wcześniej opublikowany w: J. Kremer (ed.), *Les Actes des Apôtres*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 48, Leuven: Peeters 1979, s. 541–546).

Poniżej przedstawię poszczególne artykuły składające się na moje osiągnięcie naukowe, podając tytuł, czasopismo naukowe, w którym tekst się ukazał, rok wydania i paginację. Ponadto, opatruję je streszczeniem, krótkim komentarzem oraz wykazem pozycji, gdzie artykuł jest cytowany (nie uwzględniam tutaj autocytowań).

1.1. 'Ornamenta sunt ista non vincula' – a Paradoxical Reevaluation of the Instruments of Torment in the Early Christian Martyrological Literature, VOX PATRUM 63 (2015), s. 227–242

STRESZCZENIE: Zgodnie z teologią *Nowego Testamentu* śmierć chrześcijanina jest przejściem z tego świata do życia wiecznego. Więcej! Samo umieranie, w myśl ewangelicznej dynamiki obumierania ziarna, jest paradoksalnym rodzeniem się chrześcijanina do nowego życia. Autorzy wczesnochrześcijańskiej literatury męczeńskiej mieli świadomość tego paradoksu. Nie tylko śmierć męczennika, ale także narzędzia kaźni, jakiej zostaje poddany, stają się – już tu na ziemi – objawieniem rzeczywistości zbawienia. Celem niniejszego artykułu jest wynotowanie i uporządkowanie tych miejsc z wczesnochrześcijańskiej literatury męczeńskiej, gdzie mamy do czynienia z owym paradoksalnym przewartościowaniem, oraz zestawienie ich z odpowiadającymi im miejscami z *Pisma Świętego*.

KOMENTARZ: O ile mi wiadomo, jest to pierwsze w historii badań nad wczesnochrześcijańską literaturą męczeńską studium, które stawia sobie za cel uporządkowanie i teologiczną interpretację paradoksalnego przedstawienia cierpień doznawanych przez męczenników. W niniejszym artykule zostały rozwinięte i w sposób systematyczny uargumentowane intuicje, które wyraziłem w mojej podoktoratowej monografii z 2014 r. (rozdz. 5.5.7. *Pozytywny aspekt narzędzi kaźni męczenników – przykłady z literatury chrześcijańskiej II–III wieku*).

1.2. The Christian Martyr as a Hyperthanatic Philosopher and Mystes, and the Success of Christianity, VOX PATRUM 69 (2018), s. 377–391

STRESZCZENIE: Stworzenie przez starożytne chrześcijaństwo postaci „świadka-męczennika” (μάρτυς) było niewątpliwie jedną z przyczyn, dla których owa młoda religia przyciągała do siebie nowych wyznawców. Dlaczego postać męczennika okazała się tak skuteczna? Wśród wielu nie wykluczających się odpowiedzi można udzielić również następującej. Męczennik jednocześnie urzeczywistniał w sobie dwa soteriologiczne ideały grecko-rzymskiego świata: ideał umierającego filozofa, którego niezłomna postawa wobec śmierci pokazuje, że nie ma ona nad nim panowania, oraz ideał misty, adepta kultu misteryjnego, który uczestniczy duchowo w śmierci i zmartwychwstaniu czczonych przez siebie bóstwa.

KOMENTARZ: W artykule *Męczeństwo jako paradoksalne świadectwo życia w Aktach i Pasjach Męczenników* z 2007 (*Vox Patrum* 49, s. 307–318) doszedłem do konkluzji, że w perspektywie teologicznej termin „męczennik-świadek” (μάρτυς) można interpretować jako „świadek życia”. W niniejszym artykule nadaję tej intuicji wymiar *stricte* historyczny. Perspektywa badawcza, którą przyjmuję w niniejszym artykule, została zainspirowana znakomitą (przywołaną przeze mnie w artykule w jej angielskim tłumaczeniu) książką Dariusza Karłowicza, *Arcyparadoks śmierci*.

I.3. *Unum Deum colo qui fecit terram et mare et omnia quae in eis sunt. The Formula of Creation and its Functions in the Acts of the Christian Martyrs*, VETERA CHRISTIANORUM 54 (2018), s. 99–110

STRESZCZENIE: Uczni od dawna zwracali uwagę na to, iż w *acta et passiones martyrum* męczennicy szczególnie często wyznają przed poganami wiarę w “Boga Stwórcę nieba i ziemi i morza i wszystkiego, co w nich się znajduje”. Według proponowanej przeze mnie interpretacji formuła ta ma znaczenie, kolejno, konfesyjne, refutacyjne, apologetyczne i akomodacyjne.

KOMENTARZ: Od kiedy w 2002 r. zacząłem zajmować się *acta et passiones martyrum*, zastanawiało mnie szczególnie częste wypowiedzianie przez męczenników tytułowej formuły. Nie dysponowałem jednak kluczem pozwalającym zinterpretować ten fenomen. Dopiero lektura *Teogonii* Hezjoda oraz zestawienie pojawiającej się w niej frazy opisującej pochodzenie bogów (45: ἐξ ἀρχῆς, οὕς γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ἔτικτεν) z otwierającym *Septuagintę* (Rdz 1,1: ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν) rzuciło światło na to zjawisko.

II.1. *‘And He Saw His Pillow Being Consumed by Fire’ (Martyrium Polycarpi 5,2). A Proposal of Interpretation*, EPHEMERIDES THEOLOGICAE LOVANIENSES 85 (2009), s. 147–158

STRESZCZENIE: W *Martyrium Polycarpi* 5,2 uciekający przed prześladowcami biskup smyrneński Polikarp otrzymuje od Boga wizję, w której Ten objawia mu swoją wolę. Polikarp widzi, jak jego poduszka płonie, co interpretuje jako zapowiedź przyszłej śmierci na stosie. Dlaczego

Bóg objawia Polikarpowi swoją wolę właśnie przez symbol płonącej poduszki? Udzielenie odpowiedzi na to pytanie stanowi cel artykułu. Ponieważ samo *Martyrium Polycarpi* nie dostarcza wystarczających kryteriów, odwołuję się m.in. do *Onirocriticon* Artemidora z Daldis, koptyjskiego apokryfu *Harris Fragments on Polycarp* oraz do *Éwangelii wg Mateusza i wg Marka*.

KOMENTARZ: Artykuł ten opublikowałem niedługo po obronie mojego doktoratu. Wykorzystałem w nim moją podstawową znajomość języka koptyjskiego. Gdybym miał dzisiaj napisać go raz jeszcze, w interpretacji motywu poduszki zwróciłbym uwagę na prawdopodobne intertekstualne nawiązanie do Rdz 28,10–17 i wizji, jakiej doświadczył Jakub po tym jak położył pierwiej swą głowę na kamieniu (służącym za swego rodzaju προσηκεφάλαιον). Artykuł ukazał się również w wersji polskiej: '...I ujrzał swoją poduszkę...' – propozycja interpretacji wizji Polikarpa w *Martyrium Polycarpi* 5,2, U schyłku starożytności. *Studia źródłoznawcze* 8 (2009), s. 65–78.

CYTOWANIA:

- ✓ Hartog, P., *Polycarp's Epistle to the Philippians and the Martyrdom of Polycarp: Introduction, Text, and Commentary*, Oxford Apostolic Fathers, Oxford: Oxford University Press 2013, na stronach: 182.185.285.302.312.316
- ✓ Hartog, P. *The Christology of the Martyrdom of Polycarp Martyrdom as Both Imitation of Christ and Election by Christ*, *Perichoresis* 12 (2014), s. 137–151, na stronie 146
- ✓ Linn, J., *The Dark Side of Rome: A Social History of Nighttime in Ancient Rome* (diss. University of California), Santa Barbara 2014, na stronie 96 (<https://www.alexandria.ucsb.edu/downloads/rn301166v>)
- ✓ Holmes, M. W. *Intertextual Death: Socrates, Jesus, and Polycarp of Smyrna* w: Bingham, D. J.—Jefford C.N. (eds), *Intertextuality in the Second Century*, *Bible in Ancient Christianity* 11, Leiden–Boston: Brill 2016, s. 51–61, na stronie 55
- ✓ Panteleev A. D., *Ранние мученичества. Переводы, комментарии, исследования*, *Via sacra*, Санкт–Петербург: Гуманитарная Академия 2017, na stronie 67

- ✓ Buol J., *Martyred for the Church: Memorializations of the Effective Deaths of Bishop Martyrs in the Second Century CE*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 471, Tübingen: Mohr Siebeck 2018, na stronie 191

II.2. ‘...With Priscilla his wife’. Quintus in *Martyrium Polycarpi* 4,1 as a *typus* of Montanus in the light of the reference to *Acts of the Apostles* 18,2, *VOX PATRUM* 55 (2011), s. 375–383

STRESZCZENIE: *Martyrium Polycarpi* 4,1 opowiada o autodenuncjacji Kwintusa z Frygii, który na widok zwierząt załamał się i złożył pogańską ofiarę. Uczeni od dawna dostrzegali, że słowa, za pomocą których autor wprowadził postać Kwintusa, stanowią prawdopodobne przywołanie *Dziejów Apostolskich* 18,2, gdzie wprowadzona zostaje postać Żyda Akwili. W niniejszym artykule staram się wykazać, że prawidłowe odczytanie tego nawiązania jest kluczowe dla odczytania tożsamości Kwintusa, nie tylko jako montanisty, ale jako typu samego herezjarchy Montanosa.

KOMENTARZ: Artykuł ten nie został przyjęty w periodyku *Vigiliae Christianae*, gdyż recenzenci nie byli przekonani, co do tego, że figura intertekstualna, zgodnie z którą pod pisany tekst należy sobie podłożyć starszy, wszystkim dobrze znany tekst, była praktykowana przez autorów wczesnochrześcijańskich. Gdybym pisał go dzisiaj, znalazłbym silne argumenty w ustaleniach, jakie poczyniłem w moich później opublikowanych artykułach: “*The Fruit of Your Womb*” (Luke 1,42) as “*The Lord God, Creator of Heaven and Earth*” (Judith 13,18). *An Intertextual Analysis* (*Ephemerides Theologicae Lovanienses* 93 (2017), s. 339–342) oraz *Epifania w intertekście. Preegzystencja Jezusa Chrystusa w Ewangelii wg Mateusza – polemika z tezą Barta D. Ehrmana* (*Warszawskie Studia Teologiczne* 31/2 (2018), s. 114–125), gdzie analizuję i interpretuję analogiczne intertekstualne zabiegi.

CYTOWANIA:

- ✓ Misiarczyk L., *The Beginning of the Cult of Relics in *Martyrium Polycarpi* 17–18*, *Series Byzantina* 14 (2016), s. 13–23, na stronach: 15–16

II.3. *Polycarp as a Christian Gymnosophist*, STUDIA PATRISTICA 51 (2011), s. 15–24

STRESZCZENIE: W *Martyrium Polycarpi* poganie są przedstawieni jako adresaci „świadcstwa” (μαρτύριον) dawanego przez chrześcijan. Zgodnie z ideałem niezłomnego, nie bojącego się śmierci mędrca, męczennicy charakteryzują się niezłomną postawą wobec zadawanych im cierpień. Istnieją konceptualne i intertekstualne wskazówki, by twierdzić, że autor *Martyrium Polycarpi*, opisując zachowanie Polikarpa podczas ogniowej kazi, intencjonalnie przedstawił go na wzór indyjskich gimnosofistów, którzy w świecie starożytnym byli podziwiani za swoją niezłomną postawę i odporność na cierpienia zadawane przez ogień.

KOMENTARZ: Publikacja jest pokłosiem mojego wystąpienia na konferencji ‘*The Image of the Perfect Christian in Patristic Thought*’ na Ukrainie w Uniwersytecie Katolickim we Lwowie we wrześniu 2009 i ukazała się dwa lata później tomie pokonferencyjnym w serii *Studia Patristica* nakładem wydawnictwa Peeters. W argumentacji tezy artykułu wykorzystałem ustalenia mojego artykułu *Datowanie Martyrium Polycarpi w świetle zależności od De morte Peregrini i Fugitivi Lukiana z Samostaty z 2008 r.* (U schyłku starożytności. *Studia źródłoznawcze* 7, s. 64–85). Jest to, jak do tej pory, najczęściej cytowany mój artykuł i jedyna pozycja w moim dorobku naukowym, która została opublikowana w tomie pokonferencyjnym.

CYTOWANIA:

- ✓ Hartog, P. *Polycarp’s Epistle to the Philippians and the Martyrdom of Polycarp: Introduction, Text, and Commentary*, Oxford Apostolic Fathers, Oxford: Oxford University Press 2013 na stronach: 177–178.212.218.239
- ✓ Moss C. R., *Nailing Down and Tying Up: Lessons in Intertextual Impossibility from the Martyrdom of Polycarp*, *Vigiliae Christianae* 67 (2013), s. 117–136, na stronach: 129–130
- ✓ Hartog P., *The Christology of the Martyrdom of Polycarp Martyrdom as Both Imitation of Christ and Election by Christ*, *Perichoresis* 12 (2014), s. 137–151, na stronie 146
- ✓ den Duik M., Langford A., *Polycarp and Polemo: Christianity at the Center of the Second Sophistic* w: Blanton IV T. R., Calhoun R.M., Rothschild C.K. (eds), *The History of Religions School Today: Essays on the New Testament and Related Ancient Mediterranean Texts*,

- Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 340, Tübingen: Mohr Siebeck 2014, na stronach: 214-222
- ✓ Holmes, M. W. *Intertextual Death: Socrates, Jesus, and Polycarp of Smyrna* w: Bingham, D. J.–Jefford C.N. (eds), *Intertextuality in the Second Century*, Bible in Ancient Christianity 11, Leiden–Boston: Brill 2016, s. 51–61, na stronach: 54–56.58
 - ✓ Panteleev A.D., «Мученичество Поликарпа» и «О смерти Перегрина» Лукиана: еще раз о старом споре, *Индоевропейское языкознание и классическая филология* 21 (2017), s. 642–652, na stronach: 644–645
 - ✓ Rebillard É., *Greek and Latin Narratives about the Ancient Martyrs*, Oxford Early Christian Texts, Oxford: Oxford University Press 2017, na stronie 85
 - ✓ Buol J., *Martyred for the Church: Memorializations of the Effective Deaths of Bishop Martyrs in the Second Century CE*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 471, Tübingen: Mohr Siebeck 2018, na stronie 204

II.4. *Pionius Polycarpi Imitator: References to Martyrium Polycarpi in Martyrium Pionii*, SCIENCE ET ESPRIT 67 (2015), s. 417–434

STRESZCZENIE: Uczeni od dawna dostrzegali literacką zależność *Martyrium Pionii* od *Martyrium Polycarpi*. Dotychczas jednak nie powstało studium poświęcone temu zagadnieniu. Niniejszy artykuł stawia sobie za cel wypełnienie tej luki. I tak, najpierw wyliczam paralele i nawiązania do *Martyrium Polycarpi* w *Martyrium Pionii* dostrzeżone już wcześniej przez uczonych. Następnie wynotowuję kolejne paralele i nawiązania, dotychczas przez uczonych niedostrzeżone, poddając je analizie i interpretacji. Dochodzę do wniosku, że *Martyrium Polycarpi* musiało funkcjonować w połowie III w. w Smyrnie jako ważny, normatywny tekst. Obserwacja ta może posłużyć jako argument w dyskusji nad datowaniem *Martyrium Polycarpi*: musiał upłynąć pewien czas, zanim *Martyrium Polycarpi* stało się normatywnym tekstem.

KOMENTARZ: Jest to drugi w moim dorobku naukowym, po *The Portrait of Commodus in Herodian's "History" (1,7,5–6) as the Source of Pionius' post mortem Description in "Martyrium Pionii" (22,2–4)* (*Vigiliae Christianae* 62 (2008), s. 35–42), artykuł poświęcony *Martyrium Pionii*. Marginalnie na temat zależności *Martyrium Pionii* od *Martyrium Polycarpi*

pisalem w wyżej wymienionym artykule oraz w mojej podoktorskiej książce (rozdziały: 3.7. *Martyrium Pionii jako źródło interpretacyjne Martyrium Polycarpi* i 5.2.4. *Dodatkowe świadectwo Martyrium Pionii*).

CYTOWANIA:

- ✓ Panteleev A. D., *Ранние мученичества. Переводы, комментарии, исследования*, Via sacra, Санкт–Петербург: Гуманитарная Академия 2017, na stronie 62
- ✓ Buol J., *Martyred for the Church: Memorializations of the Effective Deaths of Bishop Martyrs in the Second Century CE*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 471, Tübingen: Mohr Siebeck 2018, na stronach: 184–185
- ✓ Przyszychowska M., *Macrina the Younger – the Invented Saint*, Studia Pelplińskie 52 (2018), s. 323–343, na stronie 324

II.5. *Polycarpus Ioannis aemulator? Compensative Character of Polycarp's Death in Martyrium Polycarpi*, VETERA CHRISTIANORUM 52 (2015), s. 167–176

STRESZCZENIE: Postać Polikarpa ze Smyrny od samego początku łączona była w tradycji z postacią Jana Apostoła. Apokryficzne *Harris Fragments on Polycarp*, zachowane fragmentarycznie w języku koptyjskim, interpretują męczeństwo Polikarpa jako swego rodzaju dopełnienie naturalnej, niemęczeńskiej śmierci jego nauczyciela Jana Apostoła. Analiza intertekstualna wybranych fragmentów *Martyrium Polycarpi* wskazuje na to, że również autor tego tekstu chciał, by czytelnik interpretował męczeńską śmierć Polikarpa jako „dopełnienie” naturalnej śmierci Jana.

KOMENTARZ: Według świadectw niektórych pisarzy wczesnochrześcijańskich Polikarp był uczniem Jana Apostoła. Długo zastanawiałem się, czy ślady tej relacji są obecne również i w *Martyrium Polycarpi*. Artykuł ten jest owocem kilkunastu lat namysłu nad tą kwestią.

II.6. *Tanto perfusus est sanguine, ut... Dependence of Passio Perpetuae 21,1–3 upon Martyrium Polycarpi 14,2 and 16,1, EIRENE 52 (2016), s. 387–395*

STRESZCZENIE: Zestawienie *Passio Perpetuae* 21,2–3 z *Martyrium Polycarpi* 16,1 i 14,2 sugeruje bezpośrednie pokrewieństwo między tekstami. Najbardziej prawdopodobnym jego wy tłumaczeniem jest stwierdzenie zależności łacińskiej *Passio Perpetuae* od greckiego *Martyrium Polycarpi*. Dzięki tej obserwacji otrzymujemy nowy *terminus ante quem* dla napisania *Martyrium Polycarpi* – rok 213 n.e., kiedy *Passio Perpetuae* musiało już istnieć.

KOMENTARZ: Poszczególni uczeni od dawna przypuszczali, że autor *Passio Perpetuae* mógł znać *Martyrium Polycarpi*. Brakowało jednak przekonujących argumentów, przez co większość uczonych pozostawała sceptyczna. W artykule tym dostarczyłem wcześniej nie formułowanych argumentów filologicznych i narracyjnych za prawdziwością powyższej hipotezy.

CYTOWANIA:

- ✓ Przyszychowska M., *Macrina the Younger – the Invented Saint*, *Studia Pelplińskie* 52 (2018), s. 323–343, na stronie 325

II.7. *The Participle κολαφιζόμενοι in Martyrium Polycarpi 2.4 and 2Cor 12:1–10, VIGILIAE CHRISTIANAE 73 (2019), s. 506–512*

STRESZCZENIE: Wśród wydawców i tłumaczy *Martyrium Polycarpi* nie ma zgody co do tego, jaka lekcja powinna być przyjęta w *Martyrium Polycarpi* 2,4: κολαζόμενοι czy κολαφιζόμενοι. Dotychczas niedostrzeżone przez uczonych nawiązanie do 2 Kor 12,1–10 zostało przeze mnie zaproponowane jako argument przemawiający za lekcją κολαφιζόμενοι. Odkrycie tego nawiązania pogłębia ponadto nasze rozumienie teologii męczeństwa w *Martyrium Polycarpi*.

KOMENTARZ: Artykuł ten powstawał bardzo długo, już bowiem 2011 wystąpiłem z tą tezą na seminarium doktoranckim prof. Mikołaja Szymańskiego w IFK UW. Dopiero jednak wiele lat później udało mi się „domknąć” argumentację.

III.1. Kielich i zmartwychwstanie. O atypiczności przedstawienia męki Jezusa w Ewangelii według św. Łukasza [w:] Jan Kwapisz, Włodzimierz Olszaniec (wyd.) *Głosy filologiczno-filozoficzne na marginesie prac Profesora Juliusza Domańskiego w osiemdziesiątą piątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2012, s. 255–272

STRESZCZENIE: Autor *Trzeciej Ewangelii* odmalował mękę Jezusa (Łk 22,39–23,46) zgodnie z grecko-rzymskim ideałem *mors philosophi*: Jezus – w przeciwieństwie wcześniejszych *Ewangelii Marka i Mateusza* – nie okazuje najmniejszej słabości. Z jednym wyjątkiem! Łukasz pozostawił, używając sformułowania Claire Clivaz, „le point le plus gênant” – prośbę o oddalenie „kielicha”. Dlaczego Łukasz to uczynił? Przedstawiam hipotezę, że myślącemu na sposób grecki Łukaszowi umożliwiło to przekonanie o ostatecznym zwycięstwie Jezusa nad śmiercią, Jego cielesnym zmartwychwstaniu (szczeg. Łk 24,36–43).

KOMENTARZ: O ile mi wiadomo, jest to pierwszy w historii badań nad *Nowym Testamentem* artykuł, który dostrzega, a następnie próbuje interpretować, zakłócenia w obrazie *mors philosophi* w *Ewangelii wg Łukasza*. Od roku publikacji zbieram materiały (prymarne i sekundarne) pozwalające spojrzeć na tę kwestię w szerszym świetle. Być może w przyszłości artykuł ten przybierze postać książkową.

III.2. Homer a Eucharystia, VOX PATRUM 57 (2014), s. 351–357

STRESZCZENIE: Fragment z piątek księgi *Iliady*, w którym Homer tłumaczy, dlaczego bogowie są nieśmiertelni, rzuca światło na słynne miejsce w *Liście do Efezjan* Ignacego z Antiochii, gdzie słynny męczennik określa Eucharystię jako „lekarstwo dające nieśmiertelność” (φάρμακον ἀθανασίας). Przyjmując, że bogowie są nieśmiertelni, dlatego że nie spożywają chleba i nie piją wina, Homer pozwala dostrzec rewolucyjny wymiar Eucharystii. Oto człowiek zdobywa życie wieczne nie przez ekstatyczne wyparcie się swojej natury, ale, przeciwnie, przez jej afirmację i utwierdzenie się w niej (czego obiektywnym symbolem są właśnie chleb i wino). Choć nie sposób wykazać, że antiocheński męczennik nawiązywał w tym miejscu do Homera bezpośrednio, kontekst kulturowy, w jakim pisał swoje *Listy*, uzasadnia taką interpretacyjną asocjację.

KOMENTARZ: Artykuł ten ukazał się (w formie nieco zmienionej) w wydawanym od 1927 r. greckim, literackim periodyku *Néa Eστία* (*Ο Όμηρος και η Θεία Ευχαριστία*, NEA EστIA 1837 [2010], s. 563–567) oraz w krótszej, popularnonaukowej formie w *Tygodniku Powszechnym* (*Homer i Eucharystia*, 2010 nr 23, s. 17)⁵. Od wielu lat konsekwentnie poszerzam materiał źródłowy związany z tym tematem w nadziei, iż w przyszłości uda mi się napisać na ten temat książkę. Artykuł ten, jeśli chodzi o perspektywę egzegetyczną, przypomina artykuł *Unum Deum colo qui fecit terram et mare et omnia quae in eis sunt. The Formula of Creation and its Functions in the Acts of the Christian Martyrs* (*Vetera Christianorum* 54 (2018), s. 99–110), gdzie zestawiam interesujące mnie miejsca w *acta et passiones martyrum* z *Teogonią* Hezjoda.

III.3. *Cieśla i krzyż*, VOX PATRUM 60 (2014), s. 183–189

STRESZCZENIE: W perspektywie teologicznej można zaobserwować związek między faktem, że Jezus poniósł śmierć na krzyżu a faktem, że był On cieślą. Oto materiał, z którego zostało wykonane narzędzie kaźni Jezusa, był również dominującym elementem Jego codziennego doświadczenia. W świetle tej korespondencji można dostrzec nieprzypadkową w perspektywie teologicznej kenotyczną ciągłość między Golgotą a Nazaretem.

KOMENTARZ: Jest to jedyny spośród przedstawionych jako osiągnięcie naukowe artykułów, który ma charakter teologiczny a nie historyczny. Pierwotnie pomyślany był jako artykuł publicystyczny. Z czasem jednak przybrał formę bardziej „uczoną”, tak że ostatecznie został przyjęty przez redakcję *Vox Patrum*. Gdybym pisał go dziś, urozmaiciłbym go o źródła ikonograficzne, np. *Święty Józef cieśla* Georgesa de La Toura.

CYTOWANIA:

- ✓ Sprutta J., *Krzyż mistyczny jako Drzewo Życia w sztuce średniowiecza*, *Studia Gnesnensia* 29 (2015), s. 329–338, na stronie 332

⁵ Cytowany przez: Rybińska K., *Wino i życie w poezji Charles's Baudelaire'a*, *Polilog. Studia Neofilologiczne* 3 (2013), s. 169–181, na stronie 178.

A handwritten mark or signature, possibly initials, located in the bottom right corner of the page. It consists of several fluid, connected strokes.

7. Omówienie pozostałego dorobku naukowego:

Dorobek naukowy po 17 lutego 2009 r., którego nie przedstawiam jako „osiągnięcie naukowe”, podzieliłem na następujące części:

- I. MARTYROLOGICA RELIQUA (czyli wszystkie te publikacje, które tematycznie związane są z literaturą męczeńską, ale których formalnie nie przedstawiam jako moje „osiągnięcie naukowe”)
- II. NEOTESTAMENTARIA ET JUDAICA (publikacje związane tematycznie z pismami *Nowego Testamentu* oraz ze starożytną literaturą żydowską)
- III. CLASSICA (publikacje z dziedziny filologii klasycznej)

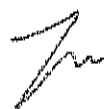
I. MARTYROLOGICA RELIQUA

Książka napisana na podstawie pracy doktorskiej:

- ***Płonął ogniem, a nie spalał się... Analiza i interpretacja Martyrium Polycarpi 15,2*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2014, 205 stron, ISBN 978-83-6400332-5**

STRESZCZENIE: Centralnym punktem *Martyrium Polycarpi* jest kaźń ogniowa biskupa Smyrny, Polikarpa. Ciało Polikarpa nie chce się palić. Wówczas patrzący na egzekucję swojego biskupa chrześcijanie doświadczają pełnej symboli wizji: „Ogień, przybrawszy kształt sklepienia, jakby żagla statku, wypełnianego przez wiatr, otoczył murem ciało męczennika. I było ono w środku nie jak palone mięso, ale jak wypiekany chleb albo jak złoto i srebro wypalane w piecu. Poczuliśmy bowiem tak piękną woń, jak gdyby był to zapach pachnącego kadzidła lub jakiejś innej cennej wonności” (15,2). Studium stawia sobie za cel wyczerpujące wyjaśnienie wszystkich elementów owej wizji. Analiza kontekstualna wykazuje, że obraz ten ma jednocześnie soteriologiczny i eschatologiczny charakter. Poszczególne elementy wizji interpretowane są właśnie w tej optyce.

CYTOWANIA:

- ✓ Kosiński R., *Jeszcze raz o dacie męczeństwa Symeona bar Sabba'e i prześladowaniach chrześcijan w Persji za panowania Szapura II*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 144 (2017), s. 1–24, na stronie 14

Artykuły naukowe:

- ***Martyrium Polycarpi 15,2 as Theophany in the Light of the Reference to Ex 3,2–5 and Zech 2,9*, EIRENE 51 (2015), s. 129–142**

STRESZCZENIE: Niezauważone wcześniej przez uczonych odniesienia w *Martyrium Polycarpi* do Wj 3,2–5 i Za 2,9 sugerują, że autor *martyrium* chciał zakomunikować czytelnikowi, iż w scenie spalenia Polikarpa na stosie (15,1–2) mamy do czynienia z obrazem o treści teofanicznej, analogicznym do ognistych teofanii w Starym Testamencie.

KOMENTARZ: Niniejszy artykuł stanowi rozwinięcie rozdziału w mojej książce monograficznej (*Mart. Pol. 15,2 jako teofania*, s. 142–147). Tamte spostrzeżenia wzbogaciłem o zupełnie nowe, które sprawiły że studium osiągnęło jakość naukowego artykułu. W moim przekonaniu jednak „wartość dodana” po doktoracie nie jest wystarczająco duża, by zaproponować ten artykuł jako „osiągnięcie naukowe” w ramach *Martyrologica Praeniceana*.

CYTOWANIA:

- ✓ Buol J., *Martyred for the Church: Memorializations of the Effective Deaths of Bishop Martyrs in the Second Century CE*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 471, Tübingen: Mohr Siebeck 2018, na stronie 196
- [przyjęte do druku] ***The Stigmata of Jesus in Paul's Body. An Examination of Gal 6:17*, WARSZAWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE 31/4 (2018)**

STRESZCZENIE: Apostoł Paweł kończy swój *List do Galatów* słowami: „Odtąd niech nikt mi nie sprawia przykrości. Ja bowiem w moim ciele noszę τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ”. Wśród uczonych i tłumaczy *Listu do Galatów* panuje konsensus, że Paweł ma tutaj na myśli blizny po ranach,

jakie odniósł podczas swojej apostołskiej działalności (2 Kor 11,24–25; por. 2 Kor 6,5; Dz 14,19; 16,22–24). Nazywając owe blizny τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ, zdaniem wielu uczonych, Paweł metaforycznie miałby na myśli niewolniczy tatuaż albo wypalone znamię – znak przynależności do Jezusa. Tymczasem filologiczna i kontekstualna analiza tego miejsca, sugeruje, że przez τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ Paweł miał na myśli rany, jakie Jezus odniósł podczas kaźni krzyżowej, a “noszę w moim ciele” powinno być rozumiane metaforycznie.

KOMENTARZ: Artykuł ten stanowi łącznik między krzyżem Jezusa a „krzyżem” męczenników z *acta et passiones martyrum*. Należący do *Nowego Testamentu* apostoł i męczennik (wszak zakończył życie święty mieczem) Paweł jest pierwszą postacią historyczną, która mówi o sobie jako o tym, który, metaforycznie, został ukrzyżowany razem z Jezusem, stając się wzorem dla następnych pokoleń *imitatores Christi*. Artykuł w takiej postaci, w jakiej przedstawiam go we wniosku, został przyjęty do druku przez redakcję Warszawskich Studiów Teologicznych; do pdf-u dołączam deklarację redakcji o przyjęciu artykułu do druku.

Recenzje książek naukowych:

- Kitzler P., *From Passio Perpetuae to Acta Perpetuae: Recontextualizing a Martyr Story in the Literature of the Early Church*, *Arbeiten zur Kirchengeschichte* 127, Berlin–München–Boston: Walter de Gruyter 2015, *EIRENE* 51 (2015), s. 365–369
- Rebillard É. (ed.), *Greek and Latin Narratives about the Ancient Martyrs*, Oxford: Oxford University Press 2017, *EIRENE* 54 (2018), s. 281–287

Tłumaczenia:

- *(ego et alii) Męczeństwo św. Kanona (Passio sancti Cononis, BHG 361)*, *VOX PATRUM* 58 (2012), s. 343–350 [tłumaczenie z języka starogreckiego; komentarz]

KOMENTARZ: Nad tekstem *Passio sancti Cononis* pracowałem ze studentami II roku studiów magisterskich na prowadzonym przeze mnie seminarium translatorskim w Instytucie Filologii Klasycznej UW w roku akademickim 2010/2011. Niniejsze zbiorowe tłumaczenie jest

materialnym owocem owego wysiłku dydaktycznego. Wstęp napisał mój licencjat Piotr Skowroński.

- [przyjęte do druku] *Jestem chrześcijaninem. Męczennicy Kościoła starożytnego w wiekach I-V* (pod. red. ks. M. Starowieyskiego), Kraków: Wydawnictwo WAM 2019, ISBN 978-83-277-1653-8 [tłumaczenie 12 *acta et passiones martyrum* z języka starogreckiego i łacińskiego]

KOMENTARZ: Pracę nad tłumaczeniem 12 *acta et passiones martyrum* (w sumie ok. 90 stron), w ramach zainicjowanego przez ks. prof. M. Starowieyskiego szerszego projektu, zacząłem i ukończyłem w roku 2005. Inni jednak tłumacze nie wywiązali się ze swojego zadania. Skutkiem tego praca „zaległa” w Wydawnictwie WAM na lata. Rok temu ks. prof. M. Starowieyski niespodziewanie podjął próbę doprowadzenia do końca rozpoczętego przez siebie kilkanaście lat wcześniej dzieła. Przetłumaczone przeze mnie teksty ukażą się w tym roku, z niewielkimi tylko zmianami, w postaci, w jakiej przesłałem je do wydawnictwa w roku 2005. Tłumaczenie to należy zatem widzieć jako moje *iuvenilia*.

NEOTESTAMENTARIA ET JUDAICA

Artykuły naukowe:

- *Jezus jako filozoficzna ‘arché’ w Liście do Kolosan 1,18*, WARSZAWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE 29/4 (2016), s. 178–187

STRESZCZENIE: Słowo ἀρχή, którym Jezus jest określony w Kol 1,18, jest najczęściej interpretowane przez tłumaczy i komentatorów *Listu do Kolosan* jako „początek”. Istnieją jednak wskazówki, że słowo ἀρχή ma w tym miejscu również konotacje „filozoficznej zasady”. Wskazują na to: 1) odmalowanie Jezusa w Kol 1,15–20 w kategoriach właściwych filozoficznej ἀρχή; 2) przywołanie w Kol 2,8 „filozofii opartej na żywiołach świata” jako negatywnej alternatywy dla Chrystusa; 3) fakt, iż Paweł posiadał przynajmniej elementarną znajomość greckiej filozofii.

KOMENTARZ: Metodologicznie jest to artykuł historyczny: próbuję odtworzyć myśl autora *Listu do Kolosan*. Mam jednak świadomość tego, że argumenty przeze mnie przedstawione nie są rozstrzygające i że istnieje spory margines niepewności. Jednocześnie uważam, iż ustalenia tego artykułu posiadają znaczny wymiar kontemplacyjny (który nie stoi w sprzeczności z wymiarem historycznym). Interpretacja ἀρχή Jezusa jako ἄπειρον (w sensie „nieokreśloności”) wpisuje się w tradycję zapoczątkowaną przez Platona (*Uczta 211a*) tradycji teologii apofatycznej.

- ***“The Fruit of Your Womb” (Luke 1,42) as “The Lord God, Creator of Heaven and Earth” (Judith 13,18). An Intertextual Analysis, EPHEMERIDES THEOLOGICAE LOVANIENSES 93 (2017), s. 339–342***

STRESZCZENIE: Łk 1,42 („Błogosławiona jesteś między niewiastami i błogosławiony owoc twojego łona”) przywołuje Jdt 13,18 („Błogosławiona jesteś, córko, przez Boga Najwyższego, spomiędzy wszystkich niewiast na ziemi, i niech będzie błogosławiony Pan-Bóg, Stwórca nieba i ziemi”). René Laurentin wystąpił z propozycją interpretacji, zgodnie z którą „owoc twojego łona” powinien być intertekstualnie zinterpretowany jako „Pan Bóg, Stwórca nieba i ziemi”. Interpretacja Laurentina została zignorowana przez uczonych. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie nowych argumentów przemawiających za interpretacją Laurentina.

KOMENTARZ: Uważam, że jest to mój najważniejszy artykuł w dziedzinie teologii historycznej. Wśród uczonych dotychczas przeważała opinia, że dla autora trzeciej Ewangelii Jezus nie jest tożsamy z samym Bogiem Stwórcą (tak jak np. dla autora *Ewangelii wg Jana*; por. mój artykuł *Epifania w intertekście*). W niniejszym artykule wykazuję, że dla Łukasza Jezus jest jednoznacznie JHWH. Jestem przekonany, że ten artykuł będzie w przyszłości wielokrotnie cytowany, ponieważ obiektywnie zmienia nasze rozumienie teologii *Ewangelii wg Łukasza*.

- ***Mary as the Ark of the Covenant in the Scene of the Visitation (Luke 1:39–56) Reconsidered, WARSZAWSKIE STUDIA TEologiczne 31/1 (2018), s. 109–116***

STRESZCZENIE: W swojej książce *Structure et théologie de Luc I-II* z 1957 roku francuski uczoney René Laurentin zaproponował interpretację sceny *Nawiedzenia* (Łk 1,39–56), według której postać Maryi należy interpretować jako typ Arki Przymierza. Interpretacja ta opiera się przede wszystkim na dostrzeżeniu nawiązania do 2 Sm 6,1–11. Propozycja interpretacyjna Laurentina nie znalazła uznania wśród uczonych. W niniejszym artykule wykazuję, że ostatnie moje obserwacje, zgodnie z którymi embriom w łonie Maryi to sam JHWH (zob. wyżej mój artykuł *“The Fruit of Your Womb”*), mogą posłużyć jako argument przemawiający za prawdziwością interpretacji Laurentina.

KOMENTARZ: Okazuje się, że utożsamienie Maryi z Arką Przymierza nie jest pomysłem Ojców Kościoła, ale że myśl ta jest obecna już w *Ewangelii wg Łukasza* na poziomie *intentio auctoris*. Podobnie jak w przypadku artykułu *“The Fruit of Your Womb”* (zob. wyżej), dostarczam tutaj argumentów dla sformułowanej przez wcześniej tezy przez René Laurentina.

- ***Epifania w intertekście. Preegzystencja Jezusa Chrystusa w Ewangelii wg Mateusza – polemika z tezą Barta D. Ehrmana, WARSZAWSKIE STUDIA TEOLÓGICZNE 31/2 (2018), s. 114–125***

STRESZCZENIE: Znany amerykański badacz Bart D. Ehrman jest przekonany (czego wielokrotnie daje wyraz nie tylko w swych publikacjach naukowych, ale również w swoich wykładach zamieszczonych na kanale Youtube), że koncept preegzystencji Mesjasza jest nieobecny w *Ewangelii wg Mateusza*. Tymczasem analiza nawiązanie w Mt 2,6 do Mi 5,1–2 wykazuje, że Ehrman nie ma racji.

KOMENTARZ: Muszę się przyznać, że publikacja tego artykułu nie została poprzedzona gruntownym (jak na moje standardy) przebadaniem przeze mnie *status quaestionis*. Zaufałem w tym przypadku Ehrmanowi, który twierdzi, że nie istnieją dowody za istnieniem konceptu preegzystencji w pierwszej Ewangelii. Obecnie pracuję nad wersją angielską artykułu, bazującej na pogłębionym zbadaniu *status quaestionis*.

- *God's Name ὁ Θεός (Exod 3:14) as a Source of Accusing Jews of Onolatry*, JOURNAL FOR THE STUDY OF JUDAISM 49 (2018), s. 350–355

STRESZCZENIE: W niniejszym artykule przedstawiam argumenty na rzecz nowej hipotezy, zgodnie z którą niezrozumienie przez nie-Żydów Bożego imienia „ὁ Θεός (będący)” (Wj 3,14) i jego następujące skojarzenie z greckim słowem ὄσιος („osioł”), było źródłem podejrzewania Żydów o kult osła (z gr. *ono-latria*).

KOMENTARZ: Uczeni od setek głowili się nad wytłumaczeniem faktu, że w świecie greckim Żydzi byli posądzeni o oddawanie czci osłu, tzn. o onolatrię (od ὄσιος – osioł). Kilka lat temu pomyślałem, że może tutaj chodzić o Boże imię ὁ Θεός („będący”). Z czasem znalazłem przekonujące argumenty. Artykuł, określony przez jednego z recenzentów jako „agreeably short”, został opublikowany w najbardziej prestiżowym periodyku, jeśli chodzi o badanie starożytnego judaizmu, „Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Period”.

Tłumaczenia:

- *Dzieje Apostoła Filipa* [w:] *Apokryfy Nowego Testamentu* (pod red. M. Starowieyskiego), cz. II *Apostołowie*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2017, s. 744–830, ISBN 978-83-277-1373-5 oraz *Męczeństwo św. Szczepana*, tamże, s. 1147–1161 [przekład z języka starogreckiego i komentarz]

KOMENTARZ: Tłumaczenie i wydanie *Dziejów Apostoła Filipa* oraz *Męczeństwa św. Szczepana* to owoc mojej długoletniej współpracy z promotorem moich prac dyplomowych ks. prof. M. Starowieyskim. Pierwsze wydanie miało miejsce w roku 2007. Edycja z 2017 r. jest jedynie reprintem. W sumie jest to trzecie już wydanie przetłumaczonych przeze mnie wymienionych wyżej apokryficznych opowiadań.

- M. Starowieyski (red.), J. Kozłowska, J. Kozłowski (przekł.), *Opowiadania muzułmańskie zawierające słowa Jezusa*, WARSZAWSKIE STUDIA TEologiczne 31/3 (2018), s. 130–161 [przekład z języka arabskiego i fahińskiego]

KOMENTARZ: Postać proroka Jezusa jest silnie obecna w tradycji muzułmańskiej. Zachodni uczeni od wielu lat badają postrzeganie postaci Jezusa w islamie, tworząc zbiory tzw. agraphów, świadectw o Jezusie u pisarzy muzułmańskich. Niniejszy przekład to tłumaczenie pierwszej części agraphów zebranych przez hiszpańskiego uczonego Miguela Asín Palacios i wydanych w serii *Patrologia orientalis*. Jest to pierwszy w historii polski przekład muzułmańskich agraphów i opowiadań o Jezusie.

CLASSICA

- ***K-Σ-F-N-T-N Callimachus' Epigram 1.16 Pfeiffer, EIRENE 50 (2014), s. 111–113***

STRESZCZENIE: Nie zauważona wcześniej przez uczonych gra słowna w *Epigramie 1,16* (Pfeiffer) Kallimacha dostarcza jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, które zadał Pittakosowi, jednemu z siedmiu mędrców, pewien młodzieniec: „Którą powinienem poślubić?”.

KOMENTARZ: W 2008 r. na seminarium doktoranckim prof. Mikołaja Szymańskiego w IFK UW przy okazji badania *Epigramu 1,16* Kallimacha dostrzegłem, że przez słowa ...καὶ οὐ γ' ἴων τήν... przebija rzeczownik κασίγνητος. Po sześciu latach wróciłem do tego pomysłu, który okazał się trafiony. Jest to jeden z dwóch moich artykułów (drugi to „The Participle κολαφιζόμενοι”), w którym zajmuję się krytyką tekstu.

- ***Brzeg morza jako miejsce odprężenia i wypoczynku w literaturze antycznej. Od Homera do Ojców Kościoła, MEANDER 73 (2018), s. 3–19***

STRESZCZENIE: W artykule tym wyliczam w uporządkowany sposób te miejsca w literaturze antycznej, od Homera aż do Ojców Kościoła, w których ludzie na morskim brzegu albo beztrąsko bawią się, albo patrząc w morski bezkres łagodzą troski duszy, albo też spacerując dyskutują o filozofii.

KOMENTARZ: Brzeg morza to przestrzeń *par excellence* liminalna. *Par excellence*, ponieważ jest to obszar, w którym stykają się dwa przeciwstawne sobie żywioły – morskiego bezkresu i

skończonej bryły lądu. Przed dziesięcioma laty wpadłem na pomysł, by poświęcić symbolicze przestrzeni brzegu morskiego w literaturze antycznej osobną monografię. Do tej pory mam już, w postaci niedokończonych artykułów, zaawansowane prace nad symboliką brzegu morskiego w poematach Homera i w *Ewangeliach*. Niestety, niniejszy artykuł to jedyny tekst wprost poświęcony tej tematyce, który udało mi się do tej pory opublikować. W rzeczywistości jednak, owocem tego mojego „przechadzania się” po starożytnych brzegach morza jest mój artykuł *Gilgamesh’s Quest for Immortality* z 2018 r. (patrz. niżej). Otóż, swego czasu zauważyłem, że, tak w *Odysei* jak i w *Eposie o Gilgameszu*, przestrzeń brzegu morskiego odgrywa zupełnie kluczową fabularną rolę. Dzięki tym moim „przechadzkom” dostrzegłem między poematami podobieństwa, których uczeni wcześniej nie byli w stanie dostrzec. To samo odnosi się do artykułu *Attis on Ogygia* (patrz. niżej).

- ***Gilgamesh’s Quest for Immortality (Gilg. IX–XI) as a Narratological Pattern for Odysseus’s Nostos (Od. V,1–XIII,187)*, EIRENE 54 (2018), s. 11–31**

STRESZCZENIE: Niniejszy artykuł dostarcza koronnego argumentu dla sformułowanej w 1902 r. przez niemieckiego uczonego Petera Jensena kontrowersyjnej tezy, że autor *Odysei* znał *Epos o Gilgameszu*. Wykazuję, że opowiadanie o powrocie Odyseusza do domu (*nostos*), które można podzielić na trzy etapy: Ogygia→Scheria→Itaka (*Od.* 5,1–13,187), znajduje paralelę w trzyczęściowym schemacie nieudanej podróży Gilgamesza w poszukiwaniu nieśmiertelności: góra Maszu→Dilmun→Uruk (*Gilg.* IX–XI). Wyciągam z tego wniosek, że autor *Odysei* musiał znać fabułę znaną z *Eposu o Gilgameszu*. Stwierdzenie to rzuca światło na interpretację *Odysei*. Jawi się ona jako utwór, w którym zagadnienie ludzkiej śmiertelności jest dużo bardziej centralne, niż to do tej pory mogło się wydawać.

KOMENTARZ: Mój artykuł *Akadyjski Epos o Gilgameszu i Odyseja* (Roczniki Humanistyczne 63 (2015), s. 5–22), którego tutaj nie wymieniam osobno, był jedynie „przymiarką” do niniejszego, bardziej rozbudowanego (przede wszystkim o apendyks interpretacyjny), artykułu, opublikowanym w wydawanym przez Czeską Akademię Nauk periodyku *Eirene*. Jako że paralelę tę można jeszcze w znaczący sposób pogłębić, planuję w przyszłości poświęcić temu zagadnieniu monografię książkową.

CYTOWANIA:

- ✓ Bartol K., *Was Calypso Able to Make Odysseus Immortal?*, *Symbolae Philologorum Posnaniensium* 27 (2017), 5–16, na stronie 12 (autorka artykułu odnosi się tutaj do polskiej starszej wersji mojego artykułu – zob. wyżej)
- [przyjęte do druku] *Attis on Ogygia: Catullus' Carmen 63 in Light of the Reference to the Episode of Odysseus' Stay at Calypso's Island in the Odyssey*, *Classical Quarterly* (2020)

STRESZCZENIE: Uczeń od dawna dostrzegali podobieństwo motywów między *Carmen 63* Katullusa i 5 ks. *Odysei*, której treścią, w pierwszej jej części, jest pobyt Odysseusza na wyspie Ogygia u nimfy Kalipso. Szczegółowa analiza poematów wykazuje, że Katullus chciał, by czytelnik dostrzegł w tym homeryckim epizodzie rodzaj matrycy, w którą należy wpasować pobyt Attisa, w niewoli u bogini Kybele. Odkrycie tej zależności rzuca światło na niektóre dotychczasowe interpretacje *Carmen 63*. Po pierwsze, zależność ta może posłużyć jako argument na korzyść tezy, że, podobnie jak w innych *carmina maiora* sąsiadujących z *Carmen 63*, temat małżeństwa jest centralnym wątkiem poematu. Po drugie, obserwacja zależności *Carmen 63* od *Odysei* może posłużyć jako argument na korzyść interpretacji, zgodnie z którą kastrację Attisa należy interpretować jako nieudaną próbę przekroczenia ludzkiej, śmiertelnej kondycji, akt *hybris*, którego konsekwencją jest metamorfoza Attisa w byt androgynczyny.

KOMENTARZ: Artykuł ten jest owocem mojej fascynacji poezją Katullusa, szczególnie jego *carmina maiora*. Tak jak w przypadku *Gilgamesh's Quest for Immortality (Gilg. IX–XI) as a Narratological Pattern for Odysseus's Nostos (Od. V,1–XIII,187)* (patrz. wyżej), dostrzeżenie zależności *Carmen 63* od *Odysei* jest owocem mojego zainteresowania liminalnym motywem brzegu morza w literaturze antycznej. Artykuł w takiej postaci, w jakiej przedstawiam go we wniosku, został przyjęty do druku przez redakcję *Classical Quarterly*; do pdf'u dołączam deklarację redakcji o przyjęciu artykułu do druku.

